

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемурастов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdugarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIGA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOIIY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКОНИАТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELINI	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

Jurayev Alisher Tulqinboyevich
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

**TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY
YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'limga oid davlat siyosatini amalga oshirishda bugungi kundagi zamonaviy yondashuvlar va ularning ijtimoiy ahamiyati. Ta'lim siyosatini amalga oshirishda yetakchi bo'lgan xorijiy davlatlar tajribasidan na'munalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim siyosati, liberal, ijtimoiy-korporativ model, "Maktab – OTM", davlat-xususiy sherikchilik, "ijtimoiy hamkorlik".

Jurayev Alisher Tulkinboyevich
Doctoral student of Namangan State University

**THE SOCIAL SIGNIFICANCE OF MODERN APPROACHES IN THE IMPLEMENTATION OF
STATE POLICY ON EDUCATION**

Abstract. In this article, today's modern approaches to the implementation of the state policy on education and their social significance. Examples of the experience of foreign countries that are leaders in the implementation of education policy are given.

Key words: Education policy, liberal, social-corporate model, "School - HEI", public-private partnership, "social cooperation".

Жураев Алишер Тулкинбоевич
Докторант Наманганского
государственного университета

**СОЦИАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ В РЕАЛИЗАЦИИ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные подходы к реализации государственной политики в сфере образования и их социальная значимость. Приведены примеры опыта зарубежных стран, являющихся лидерами в реализации образовательной политики.

Ключевые слова: Образовательная политика, либеральная, социально-корпоративная модель, «Школа – ВУЗ», государственно-частное партнерство, «социальное сотрудничество».

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N22>

Kirish. Ta'lim siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonida 3 ta siyosiy sub'yektlar ishtirok etadi: davlat, bozor, akademiya. Har birining o'z roolidan kelib chiqib, quyidagi ta'lim siyosati modelini ko'rish mumkin:

Davlat-paternalistik (davlat ustunligi ostida)

Liberal (bozor ustunligida)

Ijtimoiy-korporativ (akademiya asosiy boshqaruvi ostida).

Globalashuv sharoitida millatlarni bir-biriga yaqinlashish tendensiyalari rivojlanishi

doirasida Bolon jarayonlari institutsional muhitda ta'lim siyosati modelini o'zgarishlarini ko'rib chiqish muhim ahamiyatga molik. Bunda ta'lim siyosatining klassik modeli o'zining yangi qirralarini ochib beradi. Ularning samaradorligi ko'proq Bolon jarayonlaridagi institutsional muhitining ta'lim siyosatini umumevrop modeli yangi voqeliklariga moslashuvlik nuqtai nazarida baholanadi. Moslashuvchanlik tamoyillarini katta qismi mazkur siyosat modelida qabul qilingan qarorlarda ishtirok etuvchi ko'p sonli sub'ektlarning kuchi ostida ta'lim siyosatini liberal modeliga kiritishgan. Lekin ijtimoiy-korporativ va davlat-paternalistik modellar tendensiyalarini tahlil qilish natijasida shuni aytish mumkinki, turli sub'ektlarning vakolatlarini kengayishi ko'p darajada ijtimoiy-korporativ modelga xos. Mazkur kengayishning sababi ta'limni moliyalashtirishdagi davlat-xususiy sherikchilik tajribasi va tarihan fuqarolik tashkilotlarni ta'limda boshqaruvida katta rolga ega ekanligidir.

Ta'lim siyosati deganda asosan turli sub'ektlarni ta'sirini hisobga olgan holda davlat tomonidan fuqarolarni ta'lim olishdagi konstitutsiyaviy huquqini amalga oshirish bo'yicha qaror qabul qilish jarayoni tushuniladi.

Ta'lim siyosatini ushbu tushunchasidan kelib chiqqan holda, uni amalga oshirish uchun ta'lim siyosati modeli tushunchasi asosiga mas'ullarni borligi yoki yo'qligi hamda u yoki bu sub'yektlarni ta'sir darajalarini bilish lozim.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Ta'lim siyosatining asosiy sub'ektlari va ularning manfaatlarini ifodalovchilarni aniqlash uchun, amerikalik pedagog va oliy ta'lim tizimini tadqiqotchisi B.Klark [1] tomonidan taklif etilgan ta'lim siyosati tipologiyasiga e'tibor qaratamiz. Olim barcha ta'lim siyosati ishtirokchilarini institutsional kelib chiqishini hisobga olgan holda guruhlariga bo'ladi. U ijro hokimiyat, bozor va akademiyani cheralab chiqadi.

"Bozor" siyosati misoli Yevropa davlatlari ichida Buyuk Britaniya davlatidir. Bu tizim ko'plab xususiy ta'lim muassasalari davlat tomonidan moliyalashtirilishiga qaramay, huqumatning ta'lim sohasidagi ustuvor siyosatidan ko'ra asosan iste'molchilarni moliyaviy tanlovi asosida tartibga solinadi. Bunday tizimda o'quv muassasalar ish natijalari markazlashgan rejalashtirish yoki qarorlari bilan bog'liq emas. Ularni ishini baholash ularga mijozlar tomonidan ta'lim bozorida talabini oshishi orqali va nafaqat ularga moliyaviy manbaalarni tushish miqdori balki maqomida ham aks etishi orqali amalga oshiriladi. Akademik me'yorlar, o'quv rejalarni mazmuni talabdan kelib chiqib turli yo'nalishlarda erkin rivojlanishi mumkin [2].

Shimoliy Yevropa davlatlarida modelning ikkinchi turi amalga oshiriladi - ta'lim siyosatini muvofiqlashtiruvchi "davlat" yoki "ijtimoiy". Uni bozor modeliga qarama-qarshi deb keltirish mumkin. Shimoliy Yevropa davlatlari yuqori turmush darajasi ega ekanligi hamda milliy farovonlik darajasida asosiy rolni o'ynovchi ta'lim kabi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash yuqoriligi. Davlat nafaqat fuqarolarni ijtimoiy holatini yaxshiligini ta'minlash va qo'llab-quvvatlash hamda ularni sog'ligini saqlashni o'z zimmasiga oladi, balki ularni ta'lim olishi, har bir fuqaroning bilimli bo'lishi uchun ham imkoniyatlar yaratib beradi. Shuningdek, davlat ushbu sohalarning asosiy moliyachisi hisoblanadi. Davlat ushbu vazifanir o'quv rejalarni tashkil etish va butun ta'lim tizimi umum qonunchilik mexanizmini yaratish hamda davlat budjetini taqsimlashning mavjud qoidalari yordamida amalga oshiradi. Ta'limda xususiy sektor deyarli mavjud emas.

Yuqorida ko'rsatilgan ikkita modeldan tashqari aksariyat Yevropa davlatlarida tarqalgan "oraliq" modellar mavjud. Ularni ko'pincha ta'lim siyosatini markaziy-yevropacha

model deb nomlashadi. Ko'plab Yevropa davlatlari, misol uchun, Fransiya va Germaniya davlatlarida ta'limni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish davlat siyosatini asosiy qismi hisoblangan. Lekin 1970-yillarda "bozor" modeli namuna sifatida boshlangan islohotlar natijasida davlat boshqaruvi tamoyillarida o'zgarish yuzaga keldi va markazlashgan, to'g'ridan to'g'ri faoliyat yurituvchi xususiy ta'lim muassasalarini o'rni oshdi. Shunday qilib, ta'lim siyosati Yevropa boshqaruvi modellarida bir vaqtning o'zida ham davlat ham bozor siyosiy aktorlar sifatida mavjud [3].

Yuqorida belgilab o'tgan uch aktorlarni (davlat, bozor va akademiya) ta'lim sohasidagi o'rniga batafsilroq to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq..

Amalda davlatni roli turli shakllarda bo'lishi mumkin. F.Van Vot ta'lim tizimiga davlatni ta'sirini asosiy ikki shaklini ta'kidlaydi. U ularni "ko'maklashuvchi davlat" va "aralashuvchi davlat" deb ataydi [4].

Davlat-paternalistik model davlat tomonidan ta'lim xizmatlarini taqdim etilishiga qaratilganligi bilan izohlanadi. Davlat ta'limda yuqori tezlikda rivojlanishni ta'minlovchi va ijobiy institutsional tashqi ta'sirlarga (misol uchun, o'quvchi va talabalarni ma'lum bir hayot qoida va qadriyatlariga ko'nikishga qo'maklashish) ega bo'lgan ijtimoiy ne'mat sifatida ko'radi. Ta'lim muassasalari davlat siyosatini amalga oshirishi orqali o'zlari rivojlanish strategiyasini tanlash erkinligiga ega bo'lmaydi, shu orqali davlatdan o'z faoliyatlarini davomiyligini ta'minlash kafolatini oladi [5].

Agar ta'limga davlat ta'siri mavjud bo'lmasa, u holda bozor muvofiqlashtiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. Ammo bozor tomonidan to'liq tartibga solinadigan birorta ham ta'lim tizimi yo'q. Ta'limda bozor mexanizmlari to'liq amalga oshmaydi, chunki bir tomondan, uning faoliyat shaklini xususiyatlari (o'qitish va tadqiqot) bo'lsa, ikkinchi tomondan, ta'lim umumiy ne'mat hisoblanib uning mavjudligi, ochiqligi va samaradorligiga nafaqat alohida individlar balki butun jamiyat manfaatdor.

Bozor iqtisodiyoti mavzusiga bozor tizimiga doir ta'lim jarayoning alohida elementlari mos deb topilganda e'tibor qaratiladi. Bozor iqtisodiyoti deb raqobat elementlari mavjud bo'lganda aytiladi. Bozor iqtisodiyoti elementlariga quyidagilar kirishi mumkin: ta'lim tizimida talabalarni roli (ularni o'quv o'rinlari uchun kurashi; moliyalashtirish imkonini olishi uchun ma'lum bir talabalarga ta'lim muassasalarini qiziqishi); tanlov asosida tadqiqotlarni moliyalashtirish darajasi.

Liberal model - bunda ta'lim xizmatlari bozorida mustaqil ishtirokchi sifatida ta'lim muassasasi faoliyatini natijalari individual mas'uliyatli "tayyor" xodimlarga qaratilgan ish beruvchi bilan bozor iqtisodiyoti asosiy rol o'ynaydi. Davlat mamlakat miqyosida ta'lim tashkilotlarini teng raqobat asosida faoliyat olib borishini tashkil etishni kafolati hisoblanadi. Ularni faoliyatini nazorat qilish vakolati mahalliy davlat hokimiyati organlariga berilgan.

Yevropada ijtimoiy-korporativ modeli doirasida davlat ta'lim muassasalarga tegishli vakolatlar berish orqali ta'lim xizmatlarini amalga oshiruvchi davlat vakillari sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, o'quv muassasalari nafaqat mehnat bozorida yuqori qiymatga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash, balki ta'lim tizimi orqali fuqarolik jamiyatida individlarni ijtimoiylashtirishni ham maqsad qilgan.

Teng ta'lim olish masalasi umr bo'yi ta'lim olish konsepsiyasi bilan yaqindan bog'langan. Umr bo'yi ta'lim olish degan tushuncha ostida bilimlar, qobiliyatlar va salohiyatlari doimiy ravishda takomillashtirishni hamda shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga qaratilgan barcha

maqsadli ta'lim aks etadi. Ta'lim jarayonini diversifikatsiyalar ta'limni "noan'anaviy" va norasmiy shakllarini ham kengayishi kuzatiladi.

"Umr bo'yi ta'lim olish" konsepsiyasi nafaqat davlatni iqtisodiy gullab-yashnashini, balki har bir fuqaroni ijtimoiy tan olinishiga erishishini, o'zini namoyon eta olish va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllanishini ta'minlaydi. Mazkur konsepsiyani amalga oshirilishida ta'lim muassasalar o'qituvchilarini tayyorlash hamda to'liq ish kuni bilan band bo'lganlar uchun dasturlar va masofaviy ta'lim olish dasturlar qonunchilik darajasi bilan belgilab qo'yilgan [6].

Shu asnoda aytish kerakki, ta'lim sohasida ijtimoiy-korporativ model umr bo'yi ta'lim olish strategiyasini ustuvor vazifa sifatida qabul qilgan. Strategiya davlat darajasida amalga oshiriladi, uni amalga oshirish va tayyorlashda ishtirokchi sub'ektlar soni esa oshadi: ushbu jarayonga nafaqat ta'lim muassasalari balki o'zlarini xodimlarini professional o'sishida manfaatdor bo'lgan ish beruvchi va korxonalar ham jalb qilinadi.

Liberal model o'z o'zidan ta'lim masalalarida qarorlar qabul qilish jarayonlaridagi ko'p sonli sub'ektlarni ishtiroki nazarda tutiladi. Ushbu modelda umr bo'yi ta'lim olish strategiyasini amalga oshirish o'zaro mavjud turli sub'ektlarni qonunchilik bilan mustahkamlanganligi bilan belgilanadi, misol uchun, ish beruvchi bilan ta'lim muassasasi o'rtasida.

Davlat-paternalistik modelda yangilikdan urf-odatlar ustunlik qiladi. Umr bo'yi ta'lim olish strategiyasiga rioya etish har bir davlatda o'zicha talqin etiladi, garchi ushbu yo'nalish bugungi kundagi ta'lim siyosatini asosiy yo'nalishi tan olinadi. Ishlab chiqarishdan ajralgan holda ta'lim va kattalar uchun ta'lim siyosiy omilning perdmoti hisoblanadi.

Ushbu konsepsiya doirasida Yevropaning turli davlatlarida ta'lim tizimining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi islohotlar o'tkazilmokda. Ko'plab davlatlarda maktabgacha ta'limga teng imkoniyat uchun kurash olib borilmoqda. Davlat-paternalistik modeli davlatlarni ba'zilarida maktabgacha ta'lim majburiy qilib kiritilgan, ba'zilarida esa ta'lim tizimiga uni kiritish bo'yicha islohotlar o'tkazilmoqda. Umumiy Yevropa bo'yicha ta'lim olishni boshlash yoshi pasaymoqda.

Natijalar va muhokama. Ta'lim olish imkoni bo'yicha namunaviy mezonlardan biri bu oliy ta'lim muassasalariga kirish imkoni hisoblanadi. "Maktab - OTM"ga o'tishning asosiy jahon modellari sifatida quyidagi jihatlar orqali tavsiflash mumkin: markazlashgan, tanlovligi va imkoniyatta egaligi.

Markazlashgan ta'lim tizimi deb I.A.Praxov, butun mamlakat miqyosida amal qiluvchi davlat tomonidan ishlab chiqilgan yagona namunaga asoslangan ta'lim tizimi tushuniladi. Markazlashmagan tizimda OTM kirish imtixonlariga nisbatan o'zlarini mustaqil siyosatlarini amalga oshirish huquqiga ega. Ta'lim tizimida tanlash darajasi kirish imtixonlarini qiyinlashtirilganligi bilan belgilanadi.

Liberal modeli umum tanlovlik tamoyillari asos qilib olingan: aksariyat ko'p OTMlar abituriyentlarga o'ziga xos talablar qo'yishadi. Bundan tashqari, ushbu modelning ajralib turuvchi xususiyatlari shundaki, misol uchun, Buyuk Britaniya ta'lim tizimi nomarkazlashgan hisoblansada, uning faoliyati OTMlarga abituriyentlarni qabul jarayonini muvofiqlashtiruvchi markaziy agentlik (The Universities and Colleges Admission Services, UCAS) tomonidan tartibga solinadi [7]. Shunga qaramay, OTMlar tanlov bo'yicha o'zlarini qo'shimcha mezonlarini kiritish bo'yicha qarorlar qabul qilishi mumkin.

Davlat-paternalistik modelda "maktab-OTM"ga o'tish o'zining yuqori darajadagi tanlovi

bilan Buyuk Britaniyanikiga o'xshash. Farqi shundaki, ko'plab davlatlarda oliy ta'lim bepulligicha qolmoqda. Tizim nomarkazlashgan hisoblanadi, ya'ni talabalarni qabul qilish mezonlarini OTMlarni o'zlari mustaqil belgilashadi. Ammo OTM o'zlarini siyosatlarini davlat tomonidan belgilangan umumiy qoidalar doirasida olib boradi.

"Maktab-OTM"ga o'tishda ijtimoiy-korporativ modelini alohida xususiyatlariga ega. Ushbu markazlashgan tizim yetarlicha erkin bo'ladi (tanlov darajasi o'ta past bo'lib, ko'plab OTMlar faqat o'rta ta'lim olganlik haqidagi diplomning mavjudlik talabi bilan cheklanishadi). Universitetlarda ta'lim olish pullik asosida bo'lib oliy ta'lim olish imkoni o'rtacha hisoblanadi [8].

Shubhasiz, har bir davlat har qaysi modelni alohida xususiyatlarini o'zida mujassam etgan yoki bir vaqtning o'zida uchala modelni barchasidan qisman o'zida aks etgan bo'lishi mumkin. Lekin baribir, davlat tomonidan amalga oshiriladigan ta'lim siyosat turi, butun ichki siyosatdagi strategiya va asosiy yo'nalishga to'la mos keladi.

Ta'lim siyosatini har uchala turida ham ta'lim olish imkoni erkinligi ustuvor va ta'lim muhitni erkinlashtirish zarurligi ilgari suriladi.

Liberal modelda ta'lim olish imkoni ta'limning bosqichiga bog'liq. Shunday, hozirda Angliya siyosati ko'proq oliy ta'lim olish imkoniyatini cheklashga qaratilgan. OTMlarda ta'lim olish narxlari uch karra oshib, aholini kam ta'minlangan qatlamini oliy ta'lim olish imkonini deyarli to'siq qo'ydi. Ushbu qaror budjetni iqtisod qilish zaruriyati sababli amalga oshirildi.

O'zini ta'lim siyosatini ijtimoiy-korporativ modeli bilan Avstriyada ta'lim olish imkoniyatini cheklanishi, tamomlagandan so'ng mutaxassilik bo'yicha ta'lim olishni davom ettirish yoki oliy ta'lim olish mumkin bo'lgan bir nechta yuqori sinflarni mavjudligi bilan ifodalanadi. Umuman ijtimoiy-korporativ modelda ta'lim olish imkoniyatini o'quv muassasasiga qabul bosqichida emas, balki sinfdan sinfga o'tish yoki ta'limni boshqa darajasiga o'tish bosqichida cheklanadi.

Ta'lim siyosati modellarini moslashuvlik mezonlari etib, ta'lim olish usullar soni ham hisoblanadi. Uchala modelda ham davlat va xususiy ta'lim muassasalari mavjud. Liberal va davlat-paternalistik modellar ushbu mezonlar bo'yicha bir-biridan farq qiladi, chunki birinchisida, pullik ta'lim ustuvor bo'lib, sifat jihatdan ilg'orroq bo'lsa, ikkinchisida bepul (davlat) ta'limi ustuvorlik qiladi. Buyuk Britaniyada internet orqali ta'lim olish ancha mashhur bo'lib bormoqda. Ushbu ta'lim turi qonunchilikda yetarlicha belgilanmagan bo'lsada, lekin amalda jadal faoliyat olib bormoqda. Ta'lim siyosatini ijtimoiy-korporativ modeli ta'limning turli ko'rinishini o'zida mujassam etgan. Bunda odatiy davlat va xususiy o'quv muassasalari bilan birgalikda "ijtimoiy hamkorlik" ko'rinishidagi o'quv turlari - uyushmalar, ijtimoiy harakatlar kabi tashkilotlar mavjud.

Ta'lim sifati ham davlatning qaysi ta'lim siyosati modelini tanlaganligidan kelib chiqib, turli hil baholanishi mumkin. Lekin Bolon jarayonining yangi institutsional muhitida milliy bozorni ko'p yillik obro'ga asoslangan ma'lum bir o'quv muassasalarini rasmiy ko'rsatgichlariga yoki individual tavsifiga tayanish imkoni bo'lmay bormoqsa.

Angliyada uning liberal modeli bilan ham OTM o'qituvchilari ham mustaqil ekspertlar ishtirok etuvchi qat'iy ta'limni baholash tizimi mavjud. Ta'lim olish ko'rsatgichlari va oliy ta'lim muassasasini tamomlashda muvaffaqiyatli ishga joylashgan bitiruvchilar soni o'quv muassasalar reytingi va uning litsenziyasiga ta'sir etadi. Ammo ko'plab Buyuk Britaniya universitetlarini xalqaro baholash tizimi (ta'lim sifatini aniqlovchi Rassel grupp)ga

kiritilganligiga qaramasdan, o'ta konservativ hisoblanadi va davlatni ichida ustuvorligi ahamiyatga ega.

Davlat-paternalistik modelida aksariyat OTMLar ta'limni sifati va mazmuni bo'yicha hech qanday mas'uliyatni olmaydi. Bu ta'lim oluvchilarni shikoyati bo'yicha ish sud amaliyotida bo'lmaganligi hamda mehnat bozori talabi bilan ta'lim jarayonini mazmuni o'rtasida katta tafovut borligi bilan izohlanadi.

Bir qator ekspertlar ta'kidlashicha, ta'limni sifatini faqat boshqa o'quv muassasalari bilan o'zaro aloqa va talabalar bilan o'qituvchilar o'zaro professional ko'nikish orqali hamda tashqi (shuningdek mustaqil xalqaro tadqiqot assotsiatsiyalar va tashkilotlar baholashi) va ichki baholashni birlashtirgan holda baholash yaxshi baxolashdir. Bu ko'rsatkich bo'yicha ijtimoiy-korporativ model Bolon jarayonini yangi institutsional muhitiga ancha moslashgan model hisoblanadi. Umuman ta'lim sifatini baxolash davlatni ta'lim siyosatida qarorlar qabul qilishida ta'sir etishi mumkin.

Normativ-huquqiy bazani tahlil qiladigan bo'lsak, qonunchilik ta'limni sifati va uni moliyalashtirishni o'z ichiga olgan turli darajadagi huquqiy munosabatlarni mustahkamlaydi. Shubhasiz, ta'limni turli ko'rinishlarini va boshqaruv aktorlarini qonunchilikda mustahkamlangan ta'lim soiyosati modeli ko'proq moslashgan bo'ladi. Yevropa davlatlari o'zlarini ta'lim siyosatlarida aynan shunga amal qilishga harakat qilishadi.

Umr bo'yi ta'lim jarayoni ta'lim va bilim olishni uch turini o'z ichiga oladi: rasmiy, norasmiy va noodatiy (yoki to'satdan) ta'lim. Umr bo'yi ta'lim olish konsepsiyasini tadbiiq etish tendensiyalarining biri bu norasmiy va noodatiy o'qitishning (ta'lim va o'qitishning turli toifa sub'ektlarining pozitsiyasini hisobga olgan holda) tan olishni umumiy tamoyillarini qurish hisoblanadi.

Norasmiy va noodatiy o'qitishni tan olish mexanizmlari uchala ta'lim siyosatini amalga oshiruvchi Yevropa davlatlarida muhokama qilinib, tashkil etilmoqda [9]. Turli mamlakatlarda norasmiy va noodatiy ta'limni tan olish amaliyoti qonunchilikda mustahkamlangan normalardan boshlab, tegishli atamalarni ishlab chiqish va tadbiiq etish bosqichigacha turlicha amalga oshmokda. Ammo norasmiy va noodatiy ta'limni tan olish jarayonini o'zi dolzarb xarakterga ega, ayniqsa Bolon jarayoni va bilimni baholashni umumiyashtirish jarayonida alohida ahamiyat kasb etmoqtsa.

Yevropada ta'lim siyosatini asosiy islohotiga tushgan ikkinchi masala - ta'lim muassasalarini boshqarish va ularni avtonomiya darajasi. Maktablarga avtonomiyani berilishi Yevropada keng tarqalgan siyosat hisoblanadi. Ushbu siyosatni asosiy tamoyili - institutlarni avtonomligi mahalliy maktablar demokratiyasini kuchaytirish va nomarkazlashtirish jarayonini yakunlash uchun o'qituvchilarni erkinligiga to'laligicha kafolat berishdir. Maktablarni avtonomiyasi asosiy ta'lim maqsadlariga erishish vositasi bo'ldi: ta'lim sifatini yaxshilash uchun maktab va o'qituvchilarga katta erkinlik beriladi. Garchi YeI mamlakatlarini barchasi o'z oldilariga maktablarni avtonom sifatida o'tkazishni maqsad qilib qo'yganligiga qaramasdan, butun Yevropada mazkur tamoyilni qo'llash hamda avtonomiyani mazmuni va miqyosini tushunish turlicha bo'lib qolmoqda. Yevropa davlatlarini aksariyat qismida maktab ehtiyojlari uchun ijtimoiy mablag'lardan foydalanish uchun avtonomiyani katta qismi maktablarga beriladi. Uqituvchilarni ishga olish bo'yicha to'liq avtonomiya maktab va mahalliy hokimiyatga berilgan. O'qituvchilarning majburiy ta'limni mazmuniga keraklicha ta'sir etish imkoni mavjud bo'lmasada, ularga kunlik ta'lim jarayonlarini belgilash erkinligi beriladi.

Ko'plab mamlakatlarda ma'muriy kengash a'zolarini o'z ichiga olgan ota-onalar vakillik kengashi maktabni ta'lim rejasini rivojlantirish bo'yicha maslahat berish huquqi yoki qarorlar qabul qilishda to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

O'quv muassasalarida o'zini o'zi boshqarish va ichki demokratiya ta'limni barcha bosqichlarida rivojlanadi. Talabalar o'zini o'zi boshqarish Yevropa Ittifoqida yagona rivojlangan fuqarolik jamiyatini aks etadi. Universitet miqyosida ma'lim muddat oraliq'ida talabalar kengashlari rahbarligiga saylovlar o'tkaziladi. Shu bilan bir qatorda, ushbu saylovlarda siyosiy partiyalardan nomzodlar va partiyasiz talabalar ishtirok etishadi. Universitet kengashlari mahalliy va milliy kengashlariga o'z vakillarini ilgari surishadi. Iyerarxik tizimning yuqori nuqtasi Yevropa Ittifoqini ta'lim va siyosiy hayotida muhim rol o'ynovchi umumevropa talabalar kengashi hisoblanadi.

Shunday qilib, avtonom o'quv muassasalarini rivojlantirish liberal va ijtimoiy-korporativ modellarning ta'lim muassasalarini boshqarish sohasidagi siyosatini belgilashdagi asosiy yo'nalish hisoblanadi.

Ta'lim siyosati modellari haqida so'z yuritganda mavjud qonun va qoidalarda aks etgan ta'limning turli ko'rinishdagi institutlari, mexanizm va sub'ektlari asosiy o'rin egallaydi.

Liberal ta'lim modeli o'quv muassasalarini ichki qoidalari bilan belgilanadigan xususiy tizimga tayanadi. Davlat yagona umumiy bazani tashkil etadi va ta'lim muassasalarini yillar mobaynida shakllangan faoliyat tizimiga aralashmaslikka harakat qiladi. Ijtimoiy-korporativ modelida ko'p sonli turli ko'rinishdagi sub'ektlar mavjud. Ular ichida ta'lim sohasini isloh qilishga yo'l qo'ymadigan mashhur o'qituvchilar uyushmalari bor.

Liberal modelning yorqin namunasi bo'lmish Buyuk Britaniyada boshqa davlatlardan ko'ra qonun loyihasi tayyorlanish bosqichida va qabul qilishning yakuniy bosqichida aholi va manfaatdor guruhlar o'rtasida tadqiqot o'tkazish amaliyoti mavjud. Bundan tashqari, qonun qabul qilingandan bir necha yil o'tishi bilan nazorat tadqiqot o'tkaziladi. Bunday tekshuruvni natijasida qonunchilikka o'zgartish kiritiladi va takomillashtiriladi. Ijtimoiy-korporativ modelda ikki tomonlama ta'sir ko'rsatish tamoyilidan foydalanadi, ya'ni davlat nafaqat jarayon ishtirokchilari va manfaatdor shaxslarni fikrini o'rganadi balki qarorlar qabul qilish jarayonida manfaatdor shaxslar ishtirok etadi.

Ta'limni moliyaviy ta'minoti haqida so'z yuritganda, shuni ta'kidlash lozimki, o'rtacha har yili Yevropa Ittifoqi YaIMning 5,1% ta'limga yo'naltiriladi. Kipr, Vengriya va Islandiyada bu ko'rsatgich 20 %ga yetadi. Chexiya, Irlandiya, Gollandiya va Buyuk Britaniyada 10% ko'rsatgichga ega. Yevropa Ittifoqi davlatlarning yarmi 5% dan ortiq, shimoliy davlatlarida esa 6%dan oshig'i ta'limga yo'naltirgan [10].

Turli ta'lim siyosati modellarining barcha mamlakat-vakillarida ta'limni davlat tomonida moliyalashtirish darajasi oshib bormoqda. Asosan budjet mablag'larini taqsimlash markaziy hokimiyat tomonidan amalga oshiriladi, lekin ba'zi ijtimoiy-korporativ modeli mamlakat-vakillarida bunday taqsimot mahalliy darajaga berilgan. Ta'limni moliyalashtirishni ko'proq nomarkazlashgani liberal modelida kuzatiladi. Bepul ta'lim davlat-paternalistik modelida va qisman ijtimoiy-korporativ modelida mavjud. Ijtimoiy-kopropartiv modeli mamlakatlarida bepul maktabgacha ta'lim amaliyotga kiritilgan. Agar davlat-paternalistik modelida moliyalashtirishni asosiy manbai davlat bo'lsa, liberalda xususiy sektor va ijtimoiy-korporativ modelida moliyalashtirish davlat-xususiy sherikchilik nomini olgan.

Ijtimoiy-korporativ modelida ta'limni moliyalashtirishdagi ishtirokchi ko'p sonli va turli

hil sub'ektlar, ushbu modelni yangi institutsional sharoitlarga mos keluvchi deyinsh imkonini beradi.

Xulosa. Shunday qilib, Yevropa ta'lim doirasi uchala ta'lim siyosati modeli bo'linishi shartli ravishda ijtimoiy-korporativ, liberal va davlat-paternalistikka bo'linadi, ohirgi vaqtda yagona institutsional model doirasida birlashtirilmogtsa. Ijtimoiy-korporativ va davlat-paternalistik modellarni tahlili shuni ko'rsatdiki, turli sub'ektlarni vakolatlarini kengayishi ko'proq ijtimoiy-korporativ modelga xosdir. Mazkur kengayish ta'limni davlat-xususiy sherikchilik amaliyoti va tarihan ta'limni boshqaruvida fuqarolik jamiyatlarini katta rol o'ynashi bilan belgilanadi.

Fuqarolik jamiyati institutlari mamlakatimizda jamiyat a'zolarida yangicha tafakkurning shakllanishi, jamiyat taraqqiyoti, insonga munosabatning ijobiy jihatdan o'zgarishi, zamon talabi, xususiy mulkchilikka keg imkoniyat yaratilishi kabi omillar bilan bevosita bog'liq.

Shunday ekan, strategik vazifa sifatida belgilagan yurtimizda ta'lim tizimini rivojlantirish bir tarafdin davlat ikkinchi tarafdin fuqarolik jamiyati institutlari harakati bilan amalga oshirilishi lozim. Bu esa o'zaro hamkorlikda ijtimoiy sheriklik vositasida o'z aksini topadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim sohasi va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyati bir-biri bilan bevosita bog'liq. Fuqarolik jamiyati institutlari o'z mohiyatiga ko'ra, demokratik ongva demokratik qadriyatlarini jamiyat a'zolari shuuriga singdirish orqali demokratik konstitutsiyaviy mexanizmlarni yaratib boradi. Ta'lim yo'nalishi esa fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyati va tajribasini o'zlashtirib, boyitib hamda shakllantirib boruvchi sub'ekt sifatida o'zligini namoyon qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Clark B. The Higher Education System. Academic organization in Cross-national Perspective. Berkeley, CA. 1983. P. 136-181
2. Kivinen O., Rinne R. Changing Higher-education Policy. Three Western models // Prospects – Quarterly Review of Education. 1991. Vol. 21, No 3, P. 179. URL:<http://collections.infocollections.org/ukedu/en/d/jh1905e/3.8.html>
3. Kivinen O., Rinne R. Op. cit. P. 181.
4. Vaught F. A. Governmental Strategies and Innovation in Higher Education. London, 1989.
5. Скрипак Е. И. Институциональная организация производства образовательных услуг: дис. ...кан. эконом. наук. Кемерово, 2003.
6. EURYDICE. Information on Education Systems and Policies in Europe. URL: www.eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php (09.02.11).
7. Kaiser F., O'Heron H. Myths and Methods on Access and Participation in Higher Education in International Comparison: Thematic report. Enschede. 2005. P. 113.
8. Прахов И.А. Обзор основных моделей перехода «школа – вуз» в западноевропейских странах и США // Вопросы образования. 2009. № 2. С. 108-120.
9. Аксенова Н.М., Муравьева А.А., Олейникова О.Н. Обучение в течение всей жизни и профессиональное образование. М., 2009. С. 48-49.
10. EURYDICE. Information on Education Systems and Policies in Europe.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).